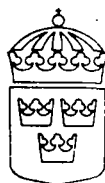

Konstitutionsutskottets yttrande

1986/87:12 y

om viss fråga rörande tillämpningen av 2 kap. 6 §
regeringsformen, m. m. (prop. 1986/87:79 och
motion 1986/87:So108)

KU
1986/87:12 y

Till socialutskottet

Socialutskottet har berett konstitutionsutskottet tillfälle att avge yttrande över motion 1986/87:So108 av Gunnar Biörck i Värmdö (m). Motionen har väckts med anledning av proposition 1986/87:79 med förslag till lag om dödens inträde, m. m.

I propositionen föreslås införande av ett hjärndödsbegrepp. Enligt det framlagda lagförslaget skall gälla att en människa är död när hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt har fallit bort. När döden inträtt bör enligt propositionen samtliga medicinska åtgärder upphöra. Under en kortare tid skall dock andning och cirkulation få upprätthållas för att möjliggöra eller underlätta ett transplantationsingrepp eller för att rädda livet på ett väntat barn.

I transplantationslagen (1975:190) föreslås en viss skärpning av reglerna om samtycke vid donation av organ. En förutsättning för att ett transplantationsingrepp skall få ske skall vara antingen att den avlidne under sin livstid skriftligen medgett detta eller uttalat sig för sådant ingrepp eller att det av andra skäl finns grundad anledning anta att ingreppet skulle vara i överensstämmelse med hans uppfattning. Råder oklarhet om den avlidnes inställning får ingrepp göras endast om nära anhörig medger det. Framkommer oenighet mellan nära anhöriga får ingrepp inte göras.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 januari 1988.

Gunnar Biörck i Värmdö (m) har i sin ovan nämnda motion hemställt att riksdagen skall göra ett uttalande av innebörd att skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp enligt 2 kap. 6 § regeringsformen skall anses tillförsäkra döende sjukhuspatienter rätten att även efter dödförklaring icke utan eget tidigare medgivande avstå från delar av sin kropp. Som motivering för yrkandet anför motionären bl. a. att den nämnda bestämmelsen i regeringsformen måste anses tillämplig på sjukhuspatienter, som i samband med ifrågasatt dödförklaring övervägs som givare i transplantationssammanhang. Den tilltänkta givarens organ måste rimligen, framhåller motionären, anses vara ännu "levande" delar av hans kropp.

Utskottet

Konstitutionsutskottet vill med anledning av den väckta motionen anföra följande.

Den i motionen återopade bestämmelsen i 2 kap. 6 § regeringsformen ingår i en serie regler som uppställer ett skydd för den kroppsliga integriteten (RF 2:4–6). Enligt 2 kap. 4 § regeringsformen får dödsstraff inte förekomma. Ett skydd mot kroppsstraff samt mot tortyr och mot medicinsk påverkan i syfte att framtvunga eller hindra yttranden uppställs i 2 kap. 5 §. Den nu aktuella 2 kap. 6 § innebär, såvitt nu är av intresse, ett skydd gentemot det allmänna mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i annat fall än som avses i 4 och 5 §§.

Bestämmelsen i 2 kap. 6 § regeringsformen kan inte uppfattas på annat sätt än att den endast uppställer ett skydd mot kroppsligt ingrepp som görs på en levande person. Bestämmelsen kan enligt utskottets bedömning inte anses tillämplig i den situation som motionären syftar på, nämligen att ett transplantationsingrepp företas efter det att en person konstaterats ha avlidit. En utformning av 7 § transplantationslagen i enlighet med det i propositionen framlagda förslaget kommer inte i konflikt med 2 kap. 6 § regeringsformen. Konstitutionsutskottet har därmed inte tagit ställning till vilket dödsbegrepp som bör gälla. Beredningen av den frågan tillkommer socialutskottet.

I propositionen (s. 20) anförs – med hänvisning till möjligheten för regeringen enligt 8 kap. 13 § regeringsformen att meddela verkställighetsföreskrifter till lag – att det inte finns något behov av ett vidare bemyndigande och att ett sådant alltså inte bör tas in i den föreslagna nya lagen om dödens inträde.

Utskottet vill för tydlighets skull nämna, att den ifrågavarande nya lagstiftningen bör anses gälla ämne i vilket regeringen grundlagsenligt inte kan meddela andra föreskrifter än verkställighetsföreskrifter som avses i 8 kap. 13 § regeringsformen. I vilken omfattning en lag kan kompletteras genom verkställighetsföreskrifter har konstitutionsutskottet tidigare berört i yttrandet KU 1978/79:2 y.

Sammanfattningsvis har konstitutionsutskottet från de synpunkter utskottet har att beakta inte funnit något hinder mot ett antagande av de i propositionen framlagda lagförslagen.

Stockholm den 31 mars 1987

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Wivi-Anne Cederqvist (s), Kurt Ove Johansson (s), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Anita Modin (s), Sören Lekberg (s), Börje Stenstam (fp), Gunnar Björck i Värmdö (m), Torgny Larsson (s), Bengt Kindbom (c), Nils Berndtson (vpk) och Elisabeth Fleetwood (m).

av Gunnar Biörck i Värmdö, Anders Björck och Elisabeth Fleetwood (alla m) vilka anser att den del av utskottets yttrande som på s. 1 börjar med "Den i motionen" och på s. 2 slutar med "framlagda lagförslagen" bort ha följande lydelse:

I motion So108 har gjorts ett försök till analys av hur tillvaratagande av organ från medborgare, som dödförklarats på det ena eller det andra sättet, ställer sig i förhållande till RF 2:6: "Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i annat fall än som avses i 4 och 5 §§." I motionen har samtidigt understrukits att tveksamheten *inte* gäller situationer där det kan styrkas att "givaren" i förväg medgivit att hans organ får tas till vara i och för transplantation. Vad saken gäller är att det – särskilt sedan hela frågekomplexet underställts riksdagen – ställer sig tveksamt om "påtvingat kroppsligt ingrepp" lagligen får verkställas mot en "avlidne svensk medborgare" (för att begagna den formulering som används i av utrikesdepartementet avgivna föreskrifter angående svenska beskickningars befattning med sådana fall), om vars inställning till organdonation säker kännedom inte råder.

Innan det blev aktuellt med transplantationer medelst organ från *avlidna* (i motsats till från frivilliga, *levande* donatorer) var avgränsningen mellan levande och döda förhållandevis enkel – dock icke säkrare än att misstag ibland upplevts som hotande, exempelvis i kombinationen sömnmedelsöverdosering och utomhusvistelse i kyla, och rädslan för att som "skendöd" föras till bårhuset (bl. a. hos H. C. Andersen) har kanske inte varit helt obefogad. Bortsett härifrån har dock gränsen mellan liv och död hittills tett sig ganska klar.

Schematiskt ter sig rimligtvis livet, döendet och döden på följande sätt:

Levande	/döende	/ "död" med levande organ/	död=lik
A	B	C	D
↑	↑	↓	↑
här gäller obesträtt		vad bör gälla här?	här gäller BrB
RF 2:6			16:10

I och för sig kan man säga att även med vårt hittillsvarande dödsbegrepp ("hjärtadöd") finns en tidrymd efter den sista hjärtkontraktionen (växlande för olika organ) då vederbörande är "död med (fortfarande) levande organ". Införandet av ett "hjärndödsbegrepp" innebär emellertid att död tidpunkten formellt tidigare läggs samtidigt som perioden "död med levande organ" utsträcks och framför allt tillvaratagandet av hjärtat underlättas.

Under perioderna A, B och D i schemat (ovan) skyddas den "avlidne medborgaren" av lagbestämmelser, syftande till respekterande av vederbörandes kroppsliga integritet (låt vara att i fallet D obduktionslagen reglerar vad som får företas med den döde).

Utskottet vill ifrågasätta om icke RF 2:6 bör vara tillämplig även på C ("död med levande organ") eller med den ovan nämnda formuleringen

”avliden svensk medborgare med ännu levande organ”. De ”levande organen” är ju det nya i vår begreppsapparat – de har visserligen alltid funnits ännu en tid efter det sista hjärtslaget, men denna deras egenskap har tidigare inte varit ”intressant” och inte föranlett några särskilda regler. Nu utgör de i stället i många fall synnerligen intressanta föremål. Vem äger då dessa organ, eller *rätten* till dem? Detta synes vara ett intrikat juridiskt spörsmål. Det förefaller som om ”den ursprungliga ägaren” inte längre anses vara ett rättssubjekt i annan mån än vad som gäller testamentariska förordnanden. Inte heller dödsboet uppges kunna göra anspråk på en sådan rätt, med undantag dock (enligt prejudicerande rättsfall) för den avlidnes guldänder, proteser, pacemaker etc.

Enligt utskottets uppfattning skall en svensk medborgare, som vårdas på ett svenskt sjukhus, även i döende tillstånd vara skyddad av RF 2:6 och detta skydd bör även gälla då han *formellt* förvandlats till en ”avliden svensk medborgare” med ännu levande organ (”C” ovan). Organiserad verksamhet *innan* vederbörande *förklarats* ”död” för att tillvarata hans även omedelbart efter dödförklaring ännu levande organ kan – i de fall då vederbörande ej tidigare medgivit att sjukhuset får disponera hans organ – närmast betraktas som ”stämpling” till brott mot RF 2:6. I ett rättssamhälle måste även ”avlidna svenska medborgare” kunna påräkna regeringsformens – och därmed även sjukhusens – beskydd.